

KÜLFÖLDI MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁSOK A KÖZÉP ÉS KELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

Jelen tanulmány a kelet és közép-európai országokba beáramló külföldi működőtőke (KMT) útját vizsgálja az elmúlt évtizedben, melyek közül kiemelt elemzés mutatja be Románia helyzetét. Céлом ugyanakkor, a térség szomszédos országainak gyakorlatából vett eredmények és tények bemutatása is, párhuzamban a vizsgált ország eredményeivel. Fontosnak tartom az elemzésben megemlített országok csoportosítását: egyrészt a kelet-európai országok, mint Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, korábbi Jugoszlávia és Macedónia, valamint Románia és a közép-európai volt szocialista országok, – mint Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia körökre. Az utóbbi csoport tapasztalatai tanulságként szolgálhatnak az előbbieknél, mivel ezen országok már megtapasztalták a külföldi működőtőke fejlesztő hatását, mely a piacgazdaságra való gyorsabb áttérést és gazdasági növekedést eredményezett. Különösen azokban az országokban történt ez, ahol a külföldi működőtőke-beáramlás privatizációs folyamatok részeként jelent meg.

A tanulmány a múltbeli és jelenbeli helyzet feltárásán túl, megpróbál néhány ötletet adni, hogy miként lehetne a Romániát egyelőre még csekély összegben kedvezményező működőtőke nagyságát fokozni, és ez által a piacgazdaságra való áttérést sikeresebbé tenni.

A közép-európai országok helyzete

A csatlakozni vágyó országok közül Csehország, Magyarország, Lengyelország, Észtország és Szlovénia az, mely az egy főre eső GDP, a külföldi tőkebeáramlás és gazdasági átalakulás tekintetében az élen jár. Az öt ország közül Magyarország az, ahol a külföldi tőke leginkább kifejtette a termelésben való hatékonyságát: 1994-ben Magyarország és Csehország illetve Lengyelország között a hatékonyságbeli különbség háromszoros, míg 1998-ban kétszeres volt, tekintettel a főbb makrogazdasági mutatókra. Kétségteljes, hogy azokban az országokban, ahol a külföldi működőtőke-beáramlás intenzívebb volt kezdetekben, ott sokkal gyorsabban megtörtént a strukturális átalakulás, a piacgazdaságra való áttérés. Ez elsősorban az

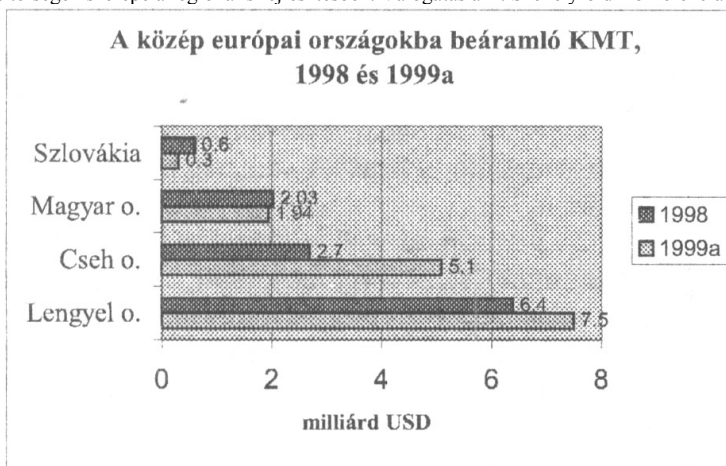
A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
output szerkezeti megváltozását valamint az export növekedését és irányváltóztatását eredményezte.

Hunya Gábor¹ egyik tanulmányában azt hangsúlyozza, hogy a külföldi működőtőke és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat kétélű, mivel a külföldi tőkének gazdaságnövelő hatása van, de a gazdasági növekedés és áttérés szintén befolyásolja a külföldi működő tőkét. A külföldi működőtőke az importált befektetési eszközök, új technológiák és tudástranszfer révén, a multinacionális vállalatokon keresztül növekedést eredményez, viszont a megerősödött piacgazdaság viszonyaira és a növekedésre a külföldi befektetők pozitívan reagálnak. A külföldi tőke hatása tehát először a mikrogazdasági szféra versenyképességében ölt testet, mely versenyképesség majd jellemzi az iparágat és a gazdaság egészét. Trabold (p. 182)² egy gazdaság versenyképességét úgy definiálja, mint az értékesítési-, vonzási-, és alkalmazkodóképességet, mely végső soron elvezet a gyarapodás lehetőségéhez. A közép-európai országok közül *Magyarország* példája a beáramló működőtőke által támogatott növekedést hangsúlyozza (exportorientált külföldi befektetések), másrésről viszont *Lengyelországban* csupán a gazdasági helyzet konszolidációja után (melynek ára a megnövekedett munkanélküliség) jelent meg a nagyobb volumenű külföldi működőtőke. Itt tehát a belső kínálat hatására az exportot meghaladó import okozta különbséget hitelekkel és külföldi működőtőkéből finanszírozták. *Szlovéniában* a gazdasági növekedést az európai hálózatba való hatékony beilleszkedés eredményezte és nem feltétlenül a külföldi tőkebeáramlás. 1999-ben radikális intézkedéseket hoztak a piacgazdaságra való gyorsabb áttérés érdekében. Ennek hatására 2000-ben a beáramló KMT elérte az 1,5 mld. USD nagyságot. *Csehországban* a komparatív előnyt a külföldi tőke számára elsősorban a kedvező földrajzi fekvés, valamint a viszonylag fejlett ipar jelentette. Ennek ellenére, a piacgazdaságra való áttérést itt is a „radikálisabb” struktúraváltás jellemzi. 2000-ben az országba beáramló működőtőke nagysága elérte a 4,5 mld. USD értéket. Szükség van még a nyugdíjrendszer, az egészségbiztosítás, az infrastruktúra (szállítás) fölülvizsgálatára és egy csődtörvény kidolgozására is.

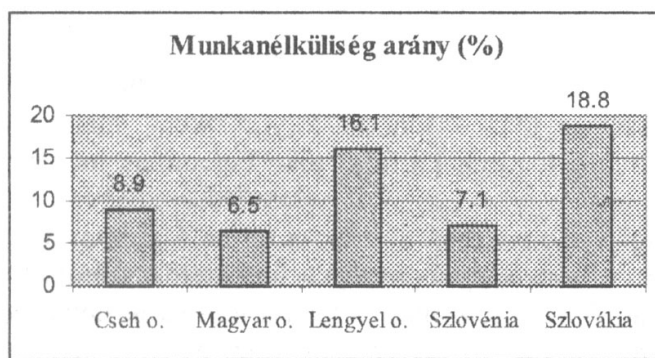
---

1 HUNYA Gábor: *Recent FDI Trends, Policies and Challenges in South n Fást European Countries*. The Vienna Institute for International Economic Studies (WüW), Research Report No. 273, December 2000, 1-49 pg.

2 TRABOLD H.: *Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaft.*, DIW-Vierteljahresheft No. 2, Berlin, 1995. pp. 169-183

Forrás: UNCTAD, FDI/TNC adatbázis alapján, In.: World Investment Report 2000. 286-287 pp. (a~ becslés)

Forrás: Munkanélküliségi arány (%), ISSE 2001

A privatizáció és a KMT

Hunya Gábor és Kalotay Kálmán³ szerint a privatizáció a piacgazdaságra való áttérés egyik alappillére, a liberalizáció, stabilizáció és a reformok mellett. Ugyanakkor a privatizáció és külföldi működőtőke nem egy időben megvalósuló folyamatok: míg a privatizáció feltételezett külföldi működőtőke-beáramlást, addig a külföldi működőtőke-beáramlás nem dominálja a privatizációs célt. Klaus⁴ úgy vélekedik, hogy a privatizáció célja kettős, gazdasági és politikai egyaránt. A gazdasági érdek a hatékonyság növelése

3 KALOTAY, Kálmán–HUNYA Gábor: *Privatization and FDI in Central and Eastern Europe*. Transnational Corporations, Volume 9, No. 1, April 2000, 39-66. p.

4 MEYER, Klaus: *Direct Investment in Economies in Transition*. Edward Elgar, UK, 1998, p. 17.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból a magántulajdon uralma mellett. Lipsey⁵ számos indokot sorakoztat fel amellett, hogy a külföldi működőtőke miatt vezethet tartós gazdasági növekedéshez (a multinacionális vállalat által kínált magasabb bér, magasabb munkatermelékenység stb.). Azonban a privatizációs folyamat nem elegendő az iparágak átstrukturálására. Szükség van még pénzügyi és iparági konszolidációs politikára is.⁶

Ha efigyeljük a közép-európai országokat, akkor találunk köztük gyorsan privatizálókat, mint Csehország, Észtország és Magyarország, és lassan privatizálókat, mint Lengyelország és Szlovénia. Ehhez az is hozzájárult, hogy az országok felismerték a költségvetési deficit hozamgeneráló privatizációs módszereken keresztüli csökkentését, mely a külföldi tőke ösztönzését szolgálta.

A külföldi működőtőke-beáramlás számszerűsítése a névleges tőke, eszközök hozzáadott értéke, foglalkoztatottság, bevétel, exportból származó bevétel, profit és új befektetésekből való részesedés függvényében végezhető. Minden tekintetben Magyarország áll a felsorolt országok közül az első helyen, sőt már elérte azt a szintet, mikor további külföldi működőtőke-beáramlás már nem jár túl dinamikus gazdasági növekedéssel. Azonban a leányvállalatok tőkeemelési folyamata még most kezdett beindulni, kiváltképp a zöldmezős beruházások esetében. 1997-ig a KMT és privatizáció szorosan egymásba fonódó folyamatként jelentkeztek, de az azt követő években a további külföldi tőke beáramlás már nem-privatizációs jellegű volt.

Ha iparági viszonylatban nézzük, a termelő szektor az, amely elsőként említhető, mint vonzó tevékenység a befektetők számára. Kivételt képez Észtország, ahol a termelő ipar csupán a harmadik helyre szorul. Első helyen Magyarország áll, az elektromos áram és gázszolgáltatások KMT révén, valamint az ingatlan és kereskedelmi szolgáltatásokban való befektetésekkel, melyek már 1994 előtt megjelentek az országban. A termelőipar 70%-át a multinacionális vállalatok teszik ki, 1998-ban a termelésben dolgozók 45%-át foglalkoztatva. A dohány-, papír-, petróleum-, kémiai anyagok-, irodai felszerelések-, elektronikai cikkek-, TV-, rádió és kisautók gyártásában több mint 70%-ban a külföldi befektetők az érdekeltek.

A legdinamikusabb növekedésen Csehország ment keresztül, 1996-1998-ban a cseh gazdaság egy második átmeneti recessziót élve meg. A dohányipar, az autóipar és a TV gyártás azok a területek, melyek bevételeinek több mint 80%-át a külföldi vállalatok bonyolítják.

---

5 LIPSEY, Robert E.: *Inward FDI and economic growth in developing countries*. Transnational Corporations, Vol. 9, nr. 1, april 2000, pp. 67-95.

6 HUNYA Gábor: *International Competitiveness Impacts of FDI in CEECs*. Research Reports, No. 268, August 2000, WIIW

Észtországban a papír- és a textiliparban észlelhető a külföldi vállaltok dominanciája.

Szlovéniában hasonló a helyzet mint Lengyelországban és Csehországban: a dohány-, papír-, és TV gyártás szinte kizárólag a külföldi vállalatok kezében van, és a privatizációs folyamat még várhatóan továbbra is kifejti külföldi tőke vonzó erejét.

A külföldi és belföldi vállalatok között mérhető hatékonyságbeli különbségek jelentkeznek, mely a legnagyobb Magyarország (2,9-szeres 1998-ban) és a legkisebb Észtország esetében (1,5-szörös 1998-ban). A felsorolt országok főleg az EU-piacra exportálják termékeiket.

Észlelhető azonban pl. Magyarország esetében, hogy a külföldi működőtőke idővel növeli a kiáramlások volumenét az illető gazdaság fizetési mérleg-egyenlegében, hiszen a profitrepatriálás tőkekiáramlást eredményez.

Számos közép-európai országban a fejlődést, piacgazdaságra való áttérést célzó *reformok* a stabilizációs jellegről növekedést ösztönző jellegűvé váltak. Magyarország messzemenően komplex működőtőke-beáramlást ösztönző reformokat dolgozott ki, ám ennek konkrét hatása nehezen mérhető, hiszen a helybeli gazdasági kontextus is befolyásolhatja a beáramló tőkét.

A kelet-európai országok helyzete

A kelet-európai és közép-európai országok gazdasági helyzetét összehasonlítva kitűnik, hogy az előbbiek kevésbé fejlettek gazdaságilag, kevesebb külföldi tőke áramlik be az országba, tehát, az átalakulás kontextusában tekintve őket, lemaradnak a közép-európai országok csoportjától.⁷ Annak érdekében, hogy ezen a helyzeten változtassanak, a kelet-európai országok között született egy egyezmény, a *Balkán Stabilitási Egyezmény*, melynek célja a tagországok jövőbeni fejlődésének elősegítése, a befektetési kockázat csökkentése és működőtőke beáramlás elősegítése.

1998- 2000 között a GDP rohamszerű növekedést ért el Magyarországon, Lengyelországban és Szlovéniában, míg Romániában és Horvátországban (a védett átváltás következtében) Csehországhoz és Szlovákiához hasonlóan ez a növekedés lassú, szinte alig észlelhető volt. Azon kelet-európai országok esetében, melyek gazdasági helyzete lényegesen elmar-

---

⁷ World Investment Report 2000: *Cross n border Mergers and Acquisitions and Development*, United Nations Conference on Trade and Development, United Nations, NY

World Investment Report 1999: *Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, United Nations Conference on Trade and Development, United Nations, NY.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
dott, a beáramló tőke indító szerepe felbecsülhetetlen lehetne a gazdasági növekedés beindítására.

A privatizáció és a KMT

1997-1999-ben a KMT beáramlás a legmagasabb volt Bulgáriában, Horvátországban és Romániában a meggyorsult privatizációs törekvések következtében. Ennek oka a megnövekedett külső és belső adósság csökkentésében kereshető. Lényegében az állami eszközök kínálata az, ami meghatározza a privatizáció révén vonzott külföldi működőtőke nagyságát. A kelet-európai országok körében ez kevésbé működik hatékonyan, mint a közép-európai országok esetében, mivel kisebb a tőkebeáramlás. Románia esetében, akárcsak Bulgáriában az elsődleges privatizáció véglegesítésének tervezett időpontja 2001. december. Elsődleges privatizáció alatt a szerzők nem számítják a közmű-szolgáltatók csoportját is. A vállalat vezetését a menedzsment látja el, azonban Romániában az állam szerepe még jelentős. Az országban különösen nagy gondot jelent a hatalmas volumenű, csődben lévő gyártelepek esete, amelyek túlzott munkaerőt foglalkoztatnak, bezárásuk komoly szakadást jelenthet a gazdasági fluxusokban, és az állam még nem szánta rá magát drasztikus lépésekre (pl. olajipar Romániában vagy a telekommunikáció Bulgáriában).

Másrésről a másodlagos, tőzsdén keresztüli privatizáció szépen halad előre, (pl.: az osztrák BrauUnio sörfőzde megvásárolt három romániai sörfőzdet; vagy a Sidex-Galati acélkombinát kiárusítása). A mikroszférában létrejövő privatizáció, mely külföldi tőkével finanszírozott, sokkal mélyebb és hatékonyabb transzformációt eredményezhet, mint a helybeli tőke által elérhető hatás.

A kelet-európai országokban befektető külföldiek köre megegyezik a közép-európai országokban befektetőkével. A fő tőke-exportőrök Németország, AÉÁ, Hollandia, Ausztria és Olaszország, de fellelhetőek a szomszédos országok képviselői is, mint pl. Törökország, Görögország vagy éppen Korea és Kuwait.

A bankszektor kulcsszerepet játszhatna az átmenet éveiben, de a rossz hitelek volumene nyomására konszolidációs intézkedésekre volt szükség: 1996-ban Bulgáriában, majd később Romániában és Macedóniában is.

A privatizáció során az állam által eladásra kínált eszközök iránti kereslet nem túl nagy a kelet-európai országokban, tehát nem elegendő a költségvetési deficit pótlására. Ugyanakkor ezen országokban az állam szerepe még jelentős.

Reformok

Számos közép-európai országban a fejlődést, piacgazdaságra való áttérést célzó reformok nélkül a finanszírozáshoz oly szükséges tőke elmaradhatott volna az országtól. Ezek komplex működőtőke-beáramlást ösztönző reformokat dolgoztak ki, ám ennek konkrét hatása nehezen mérhető, hiszen a helybeli gazdasági kontextus is befolyásolta a beáramló tőkét. A kelet-európai országokban ezekre a reformokra még inkább szükség van, hiszen itt alacsony a tőkeakkumuláció, és a vámkorlátok miatt csekély a külföldi befektetők aránya. Bulgáriában és Macedóniában külföldi működőtőke-bejövetelt ösztönző hivatalok létesültek. Horvátországban külföldi tőkét ösztönző törvény született

1999-ben. Romániában csökkentették ugyan a vámadókat, és részletes ösztönző politikát dolgoztak ki a régiófejlesztésre, valamint a kisvállalkozások menedzselésére, ámde a külföldi működőtőke vonzását eredményező reformok nem születtek meg még. Ezeket az éves költségvetési tervek, valamint a kormány gazdaságpolitikai döntései kellene, hogy tartalmazzák. A kormányok pozitív diszkriminációt folytatnak egyes nagy fontosságú befektetők javára, de ez nem illet meg minden érdeklődőt. Ezért sajnós a kis és közepes kockázati tőke-vállalkozások eleve kizártak ebből a körből, mivel éves realizált profitjuk, illetve a befektetett idegen tőke aránya nem ér el bizonyos mértéket. Románia esete azért is eltérő a többi országokétól, mert itt a Nemzetközi Valutaalappal kötött szerződésekben a Valutaalap azon a véleményen van, hogy a külkereskedelmi mérleg deficit-csökkentésének és a makro-stabilizáció elérésének érdekében az ország nem kellene kedvezményeket adjon a külföldi befektetőknek.

A privatizációs politika sok mindent elárul a várakozásokról is, hiszen tükröződnek benne a munkaerőpiac, a környezet és régiófejlesztés iránti elvárások is a kormányzat részéről. A nagy privatizációs projektek többnyire feltételeznek külföldi működőtőke beáramlást is. Ebben az esetben a privatizációs intézkedés egyben külföldi működőtőke-vonzó stratégiának is minősül. Noha az ajánlati ár döntő fontosságú, a nagy vállalatok esetében fontos a jövőbeli alakulás is (K+F, újabb befektetések stb.). A potenciális befektetők terveit elemezve, az ajánlott árból már következtetni lehet annak szándékára is a befektetéssel kapcsolatban. Minél nagyobb összeget ígér, annál kisebb a kockázata annak, hogy ne a jövedelmezőség érdekében cselekedjen.

Az piacgazdaságra való átmenet éveit a kelet-európai országokban nem jellemezi a hatékony törvénykezés. A gyakori törvény és határozat módosítások elriasztják a külföldi tőkét, növelik az ország kockázatát. A régió országai számára a piacok reintegrációja fontos lehetne a termelőiparban való befektetések növelése érdekében. A vámkorlátokat csökkenteni kellene, és a szabályozást hatékonyabbá tenni, a bürokratikus és korrupt adminisztrációs rendszert meg kellene szüntetni.

Hogyan magyarázható az alacsony KMT? Románia közelebbről

A kelet-európai országok esetében az elmaradottság részben a múlt hatásaival is magyarázható. A kommunizmus korszakát követő liberalizáció, még a romániai, fokozatosan alkalmazott formájában is sokkhatást váltott ki, mivel a strukturális váltás gyökeres volt. Súlyos egyenlőtlenség alakult ki a gazdaság struktúrájában, amely érintette egyrészt a termelőeszközöket gyártó iparágat és a fogyasztási javakat gyártó ágazatokat, a villamos energiát szállító és fogyasztó iparágakat, a termelőipart és a mezőgazdaságot stb.⁸ Ezekben a pillanatokban a külföldi befektetők profitálhattak a politikai helyzetből új piacok bevonásával, kihasználva a belső termelők pillanatnyi gyengélkedését. A legyengült belső piacot ekkor az állam jónak látta védeni szubvenciók, vámok segítségével, ami a külföldi befektetőket elkedvetlenítette.

Szintén hátráltató dolog, hogy a kormány nem minden esetben tudja megkülönböztetni a külföldi működőtőke-beáramlás ösztönzését célzó és a makrostabilizáció elérését szolgáló rendelkezéseket. A kettő ugyanis csak kis részben fedi egymást. Ugyanakkor Romániában a külföldi működőtőkére vonatkozóan nem születtek önálló szabályozások vagy motivációs rendelkezések, ezeket többnyire a régiófejlesztés és befektetések kapcsán említették.

Romániában 1997-2000 között a következő külföldi működőtőkét érintő határozatok és törvények voltak (vannak) érvényben:

- 1996 vége–1997 eleje: a 35/1991-es törvény hatályon kívül helyezése, mely pozitív diszkriminációt biztosított a külföldi befektetőknek (2-5 éves adómentességet, garanciát vállalt a jövőbeli törvényváltoztatások ellen);
- 1997. június: Sürgősségi Kormányrendelet – 31/1997, mely a nagy befektetők érdekeit szolgálta, és kevesebb kedvezményt tartalmazott, mint a korábbi törvény;
- 1997. december 30.: a 92/1997 Sürgősségi Kormányrendelet a külföldi beruházások ösztönzésére (egyenjogúság bevezetése külföldi és belföldi vállalkozásoknak egyaránt), ám a vámok visszaállítását szorgalmazta;
- 1998. december: a működőtőke-befektetések szabályozására meghozott 241 sz. Törvény;
- annak ellenére, hogy az 1998 végén meghozott törvény 5 évig nem volt megváltoztatható, 1999 májusában a Költségvetési Tör-

---

⁸ POPESCU, Dan Dumitru: *Analiza eficientei in comertul exterior*. Constanta, 1999. Ed. Menora. p. 4.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
vény megszüntette hatályát. Ez azt jelentette, hogy 1999. január 1-jétől a megígért adó és vámmentességeket visszavonták a külföldi befektetőktől (Akmaya-Peromidia, Britten Norman – Aerostar Bacau konfliktushelyzet);

– 1999. május: az 50 millió USD értéket meghaladó külföldi működőtőke esetében bizonyos engedményeket visszaállítottak a 67/1999 Rendelet révén;

– 297/2000 sz. Rendelet, mely a kis és középvállalkozások támogatásaként született: a visszatartott és befektetett profit adómentessége, az importált felszerelések, gépek, know-how vámmentessége, a társasági adó közel 20%-al való csökkentése, amennyiben az előző évhez képest 10%-al több alkalmazottat foglalkoztat;

– 2001 – az új kormány a gazdasági növekedést célozza, mint minden előző, és a Nemzetközi Valutaalappal újabb standby hitelfelvételt tárgyalt meg. Tény, hogy nehéz olyan gazdaságpolitikát és költségvetést alkotni, amely kielégíti mind a Nemzetközi Valutaalap által megkövetelt hosszú távú stabilitást (csökkenő költségvetési deficit, kisebb infláció) és a gazdasági növekedést elősegítő költségvetési kiadások féken tartását. Annak ellenére, hogy a kormány infláció-csökkenést remél, nyoma sincs anti-inflációs politikának, és ha ezt tényleg szeretné, akkor mindenképp expanziós terveket kellene szövögetnie. A külföldieket megillető kedvezmények esetenként igényelhetőek – a hátrányos helyzetű régiók, szabad kereskedelmi zónák, turizmus és olajipar elsőbbséget élveznek. (Daewoo, Solectron, Continental elemzések)⁹. Itt adómentesség és vámmentesség illeti az importból származó gépeket, berendezéseket, szállítási eszközöket és amortizálódó fix eszközöket;

– 189/2001 számú Törvény: melynek értelmében a tárgyi és nem tárgyi befektetésekre fordítandó profit adójának 50%-os csökkentését írja elő (a 15/1994 sz. Törvény rendelkezéseinek megfelelően).

Ez a hektikus ingadozás a törvénykezésben (a zavaros tulajdonosi viszonyok), amely a fenti időszakot jellemezte nem vetett túl jó fényt az országra, és kiváltotta a külföldi tőke menekülését is az országból. Említésre méltó a Solectron (amerikai vállalkozás az energiaiparban) esete, amely 5000 új munkahely megteremtését tervezte Temesváron, de a törvénykezés ebbe beleszólt, és végül a tervek nem valósultak meg. A Continental AG esete hasonló, amely a gépkocsigumi-gyártás területére akart beruházni nem kis volumenű tőkét.

---

9 BOTEZATU, Claudia: *Volumul investițiilor străine directe a înregistrat o scădere continuă în ultimii ani*. Ziarul Economic, 19 Februarie 2000.

A kormány tervezi egy kizárólag külföldi működőtőkét ösztönző és külföldi befektetőket favorizáló törvény megszavazását, de ez nem zökkenőmentes, hiszen logikai hiányosságai vannak, mely visszhangot keltett a médiákban is.¹⁰ A 332/2001 sz. Törvény javaslata az 1 millió USD érték fölötti befektetéseket négy kedvezménnyel szeretné ösztönözni, melyekből 2 homályosan van megfogalmazva (a társasági adókedvezmény igénybevételének időpontja, a vámkedvezményt élvező javak listája) és a harmadiknak nincs gyakorlati értelme (az ÁFA utólagos visszaigénylése, melynek értelmében a külföldi befektetőnek gépeket szállító belföldi vagy külföldi vállalkozó ne igényelhesen ÁFA-t, de ugyanakkor ő fizesse azt ki az államnak). Tehát olyan meghatározások ezek, melyek nemhogy a külföldi befektető számára növelik a kockázatot, de a belső termelést és együttműködést sem ösztönzik.

A külföldi működőtőke érzékelése a külföldi vállalatok hazai- és külpiaci részesedésével történhet. Románia, sajnos, ebben a tekintetben igencsak le van maradva, hiszen 1999-ben az összes hazai termelés csupán 14%-a realizálódott külföldi tulajdonú cégeknél. De a közép-európai országokhoz hasonlóan, a munkatermelékenység és a befektetési hajlandóság nagyobb a külföldi cégeknél, mint a hazaiaknál. 2000-ben, a Központi Statisztikai Hivatal becslései szerint a munkatermelékenység 14%-al nőtt, viszont a reálbérek csökkentek, a vásárlóerő csökkent és természetesen az életszínvonal is. A két viszonyítási alap között az a különbség, hogy Romániában az export hajlandóság kisebb, mint a közép-európai országokban (export csupán 13%-a), és export-növekményt csak azon iparágaknál figyelhetünk meg, melyeknek a termékekhez való hozzáadott értéke csekély. Mindazonáltal a kormány arra kényszeríti a nyersanyag exportőröket (pl. ócskavas, színesfémhulladék, rönkök), hogy komoly összeget fizessenek be egy erre a célra elkülönített alapba.¹¹ A hazai és külföldi termelők közötti ellentétek mindegyik országban előfordultak. Tény, hogy a külföldi működőtőke segített a közép-európai országokban a termékstruktúra gyors és hatékony átalakításában az EU piac követelményeinek megfelelően (élelmiszer és autóipar). A kiemelkedő iparág ebben a tekintetben az inkább export-orientált könnyűipar, mely olcsó munkaerőt foglalkoztat (textil és konfekció, cipőgyártás és bútorgyártás).

Egyértelmű tehát, hogy a külföldi működőtőke az elmúlt években nem volt a kormány érdeklődésének középpontjában, sőt elszomorító, hogy a 2000-2004 középtávú stratégiában sem szerepel.¹² Ha az idei év első hónapjait tekintjük, megállapítható hogy a tavalyi (2000) év ugyanezen idő-

---

10 PREOTEASA Manuela: „Înainte de taxe scutiți-ne de gafe”. Capital, Nr. 29,2001 07 19

11 SPETEANU, Ioana: *Exportatorii de materii prime sunt taxați dur*. Capital, Nr, 28, 2001.07.12, p. 3.

12 Guvernul Romaniei; *Strategia de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, 16 Martie 2000.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásából
szakában a KMT befektetések 50%-al nagyobbak voltak. Ez a hátrányos helyzet részint a rövidlátó kormánypolitika eredménye. A belföldi termelők érzik, hogy nem vehetik fel a versenyt a külföldi vállalatokkal egy átlátszó, nyitott piacgazdaságban. Egyes szakértők furcsállják, hogy sem az EU Bizottsága, sem a Nemzetközi Valutaalap és Világbank nem kevesli a külföldi működőtőkével kapcsolatos intézkedéseket. 1990 után ugyan az EU szorgalmazta az említett közép-európai és kelet-európai országokban a külföldi működőtőke-ösztönzést elősegítő ügynökségek létrejöttét, és ez az összeg Románia esetében meghaladta az 5 millió ECU-t, de a Román Fejlesztési Ügynökség nem sokat tett érdemben.

Külföldi befektetők

A kelet-európai országokban egyelőre azok az iparágak dominálnak, amelyek erősen tőke és munkaerő-igényesek. A befektetési projektek többsége a helyi piacot célozza meg. Ezek nagyobb kockázatot vállalnak, mint az export-orientált kockázati tőkevállalkozások. Ilyen export-orientált vállalatok tevékenykednek Romániában, a konfekció-, cipő-, bútór- és építkezésiparban. Ez a kategorizálás tipikus a kelet-európai országokra. A bankszektornak fontos szerepe jut a befektetések finanszírozásában, és Romániában a konszolidáció fájdalmas folyamatát két nagybank felvásárlása követte: 1999-ben a Fejlesztési Bankot a Societe Generale vásárolta meg, míg egy évvel később a Banc Post-ba a General Electric Capital injektált tőkét. A privatizációs folyamat húzódása olykor kudarcba is fulladhat, mint pl. a Bancorex (Külkereskedelmi Bank) esete. A bankok privatizációja fontos külföldi működőtőke-vonzerő a kelet-európai országokban.

Klaus Meyer hat pontban összegezte a külföldi befektetők érdekeit: a gazdasági stabilizáció, privatizáció, megújuló politikai háttér, a nemzetközi kapcsolatok és kereskedelem orientációja, új piacok, olcsó munkaerő.

Mezei¹³ a következő előnyeit sorolja fel a Romániában való befektetéseknek:

- 23 millió belföldi fogyasztó, Közép-Európa második legnagyobb piaca;
- olyan fontos elágazó, amely 1000 km-es sugarú körzetben közel 200 millió fogyasztót ígér;
- hajózási előnyök a Fekete-tengertől az Északi-tengerig;
- relatív olcsó, képezhető munkaerő;
- gazdag nyersanyagforrások, gazdag agrár- és turisztikai potenciál;
- szabadpiacra való belépést biztosító jogrendszer, mely nem diszkrimináns jellegű.

---

13 MEZEI, Lucia: *Concentration Analysis of Foreign Direct Investment in Romania*. IWE, Bucharest, Research Paper, 1995

Mindezek mellett a külföldi befektetőknek joguk van különböző ingatlanokat, földet, állami értékpapírokat vásárolni, melyek hozamai az országból való profitkivonás alkalmával adómentesek. Joguk van minden olyan szervezeti formát létesíteni, amelyre egy belföldi befektető is jogosult, ugyanakkor különböző garanciális jogokkal is rendelkeznek.

A térség legnagyobb befektetőjének összességében az EU és az AEA számít (Németország, Hollandia, Ausztria, Olaszország). Azonban jelentős tőkét képvisel Görögország és Törökország is, valamint Korea (Daewoo – legnagyobb befektető) és Kuwait is. A könnyűiparon kívül még felkeltette a befektetők figyelmét az élelmiszeripar, az Internetes cégek alapítása, a telekommunikáció, a bútór és gyógyszeripar, az elektronikai és háztartási cikkek ipara is.

Az alábbi táblázat és diagram a részben vagy egészben külföldi tulajdonú újonnan alapított cégek arányát mutatja az országban. (1990-1999).

<i>A részben vagy egészben külföldi tulajdonú cégek alapítása és jegyzett tőkéje megyénként (1990. december–1999. szeptember)</i>						
Megye	Újonnan alapított cégek száma		Jegyzett külföldi tőke		Ebből pénzbeli hozzájárulás	
	Db.	%	Mrd. lei	%	Millió dollár	%
Arad	1620	2,3	765,5	2,0	66,6	1,6
Bihar	1968	2,8	427,9	1,1	70,4	1,7
Brassó	1801	2,6	334,4	0,9	68,6	1,6
Kolozs	2859	4,1	769,6	2,0	77,9	1,9
Konstanța	2916	4,2	793,6	2,1	122,8	2,9
Temes	4160	6,0	2054,7	5,4	251,1	6,0
Bukarest	37686	54,4	21475,2	56,6	2251,4	54,1
Románia	69244	100,0	37975	100,0	4613,7	100,0

Forrás: O.N.R.C. In.: *Piața Financiară*, 1999. november. 88. p

Mit tanulhatunk a közép-európai országok esetéből?

A piacgazdaságra való áttérést meggyorsította a beáramló külföldi működőtőke, mely maga után vonta a gazdaság növekedését is. Ez a gazdasági növekedés kezdetben alacsony volt, de később felgyorsult. A 1990-es évek második felének gazdasági recessziója a vállalati szektor újrastrukturálását kívánta meg egyes országokban, mint Csehország, Románia és Bulgária. Tehát ezeknek az országoknak elsősorban tőkebefektetésekre és a tőke hatékony integrációjára volt (lenne) szüksége. Ebben nagy segítséget jelent a multinacionális cégek penetrációja.

Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a külföldi működőtőkével kapcsolatban bizonyos negatív hatás is érezhető lesz idővel, pl. a repatriált profit.

Mi a teendő?

Az elemzett országok esetéből nyilvánvalóvá válhatott számunkra, hogy elsősorban a politikai és gazdasági helyzet az, amin a kelet-európai országoknak változtatni, javítaniuk kell. Ez azért is fontos, mert a térségre jellemző fokozott tőkeáramlás lankadni látszik, és ezen körülmények között kell a régiót újból attraktívvá varázsolni a makrogazdaság eszközeivel. A piacgazdaságra áttérő országok esetében nem biztos, hogy a bonyolult, komplex reformok vezetnek megoldáshoz, inkább egyszerűbb reformintézkedések szükségesek:

- a politikai kockázat csökkentése a demokrácia erősítésével;
- a reintegráció támogatása, a vámok és tranzakciós költségek csökkentése, a fenntartható piacok növelése az export-orientáció elérése céljából;
- a befektetés-ösztönző törvények, rendelkezések átláthatóbbakká és megbízhatóbbakká kellene váljanak;

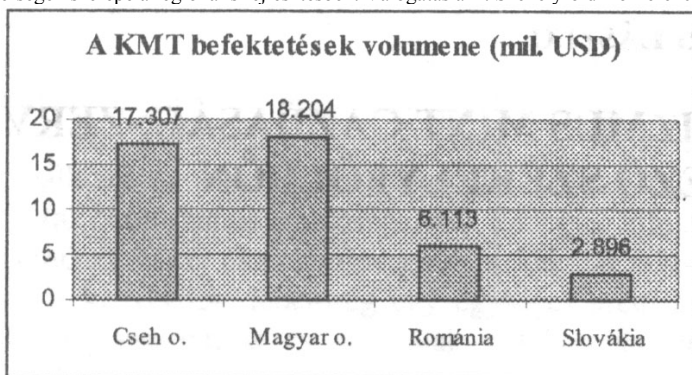
- a tartósan veszteséges vállalkozások privatizációja vagy bezárása, a bankrendszer konszolidációja, a kis és középvállalkozások támogatása fontos a piacgazdaság hatékony működésének megteremtéséhez;
- az Állami Vagyon Alap szerepének megreformálása;
- a tudástranszfer megvalósítása, a lakosság átképzése, amennyiben ez szükséges;
- a korrupció megfékezése, a törvényhozó szervek átláthatóságának megvalósítása;
- a tulajdonviszonyok tisztázása, a jó befektetői légkör kialakítása;
- külföldi és belföldi befektetők együttműködése.

Számos esetben a külföldi partner nem alkalmazkodik a szerződésben leírtakhoz (Romtelecom esete – görög befektető, amely megemelte a telefondíjakat, Tepro Iași – alkalmazottak elbocsátása). Ezek a következmények elkerülhetőek lehetnek volna, ha a privatizáció során a kormány gondosabban előkészíti a tendereztetést, és a szerződések tartalmát.

A helyzet nem túl jó, de nem is reménytelen. A Ziarul Economic, 2001. március 1-jei számában említést tesz a kedvezményes hitelezésről és forgalmi-, valamint jövedelemadó-kedvezményről a realizált exporttevékenységekből, melyek már EU külföldi működőtőke-szabályozások szerint vannak kialakítva. Hangsúlyozza, hogy a Fejlesztési Minisztérium ez által 2002–2004-ben a befektetések 10%-os növekedését célozta meg, míg 2001-ben a külföldi befektetések volumene meghaladja az 1,7 milliárd dollárt (ez 9,7%-os növekedést jelent az előző évhez viszonyítva). Az országba beáramló működőtőke nagysága valóban növekedhet, amennyiben az állam komoly fejlesztéseket végezne (tervek szerint 25 mlrd. USD) az infrastruktúrában (utak, kikötők, repülőtér, vasúti fejlesztés).

A 2001-es évre tervezett gazdasági növekedés 4%, a költségvetési deficit pedig a GDP 3,7%-a. A kormány a szociális problémák felmerülését elkerülendő, még mindig ódzkodik a struktúraváltás lehetőségétől. A Sidex-Galați acélkombinát esetében is a privatizáció egyik feltételként az APAPS az alkalmazottak számának megőrzését írta elő. Ugyanakkor támogatásban részesíti azokat a kis és közép-vállalkozókat, akik új munkahelyeket teremtenek. Az aktuális kormány fájdalom nélküli struktúraváltást szeretne, amelyben az állam továbbra is jelentős szerepet játszana a fontosabb iparágak finanszírozásában. Belátja, hogy a munkanélküliség csökkentése az új munkahelyeket teremtő külföldi tőke vonzásával érhető el.

Forrás: INSSE, 2001

A KPMG becslései alapján¹⁴, a Romániába befektető vállalatok száma növekszik. A kiválasztott minta 80, kizárólag nemzetközi cégekből áll. Ezek több mint fele úgy gondolja, hogy az elkövetkezendő időszakban plusz profitot realizál, azok száma, akik úgy vélik, hogy gazdasági pozíciójuk gyengült vagy enyhén növekszik (10%), és a megkérdezett cégek 40%-a konstans eredményeket prognosztizál. A foglalkoztatás szempontjából 45% gondolja, hogy alkalmazottainak száma stagnálni fog, 45% – hogy növekedni fog, míg a megkérdezett cégek 10%-a csökkenti az alkalmazottak számát.

A S&P értékelése szerint Románia ország kockázata javult az utóbbi időben.¹⁵ Ennek következtében az alacsony termelékenység és a piacgazdaságra való áttérés elnyúlásának ellenére a kockázati tőke befektetések száma egyre növekszik.

A jövőben a stabilizációs politika kivitelezése, a vámegyezmények fellazítása a befektetésekre vonatkozó törvények transzparenssé tétele kell a mérvadó legyen. A nagy veszteséges vállalatok bezárása illetve privatizációja, a bankrendszer konszolidációja és a kisvállalkozói szféra felkarolása nélkül nyitott piacgazdaság szinte elképzelhetetlen. Minden ország a számára kedvezőbb olyan politika kidolgozására kell, hogy törekedjen, legyen ez egyszerűbb vagy komplex akár, melynek célja a korrupció megfékezése, az átláthatóság biztosítása.

14 ROSOGA, Valentina: *Numarul companiilor care vorii investi in Romania este in crestere*. Ziarul Economic, 27 ianuarie, 2000.

15 Ezen becslések szerint az ország kockázata B-ről mínusz B-re javult (Forrás: *Capital*, Nr. 24, 2001.06.14)